

Research on the possibility of increasing the middle class of Mongolia

Bujkam Makhbal

Senior lecturer,

Mongolian National Defense University, Ulaanbaatar, Mongolia

hi.buje99@gmail.com

ARTICLE INFO:

RECEIVED: 06 October 2025

ACCEPTED: 15 December 2025

PUBLISHED: 15 January 2026

LICENSE:

Creative Commons
CC-BY 4.0

COPYRIGHT:

© 2026. The author(s)

This publication is an
open-access article

CORRESPONDING AUTHOR:

Bujinlkam Makhbal

KEYWORDS:

Quality of life, household
budget, middle class,
workforce

ABSTRACT

Political instability in a country creates conditions that can lead to economic and governance crises, and ultimately deepen into a broader social crisis.

Therefore, strengthening and expanding the middle class—which plays a crucial role in ensuring political and economic stability—is of vital importance.

The middle class is not only the driving force of any nation's economy, but also the largest interest group influencing political and social life.

Compared to other segments of the population, the middle class is generally more highly educated, possesses strong professional skills, and constitutes the majority of active participants in both economic and social activities.

Therefore, politicians and those in power tend to develop and implement policies, strategies, and programs that are aligned with the interests and needs of the middle class

I. INTRODUCTION

The instability of any country creates the conditions for economic and governance crises, and eventually deepens into social crises. Therefore, it is important to strengthen the middle class, which ensures the stability of the country and the economy. The middle class is not only the driving force of the economy of any country, but also the largest interest group that influences political and social life. Compared to other groups in the population, they are highly educated, have good professional skills, and represent the majority of active participants in economic and social activities. Therefore,

politicians and government authorities strive to formulate and implement policies and programs for them and adjust them to their interests.

The larger the middle class, the more diverse the product type, the wider the market, and the more benefits it brings. The middle class has higher consumption expenditures than the poor, and can pay more for a wider variety of qualified products. In other words, the structure of demand is ultimately determined by income distribution.

II. MAIN PART

Economic index of life quality: Many factors contribute to creating a satisfying life, which can be understood in one word as "life quality". The Life Quality Index is a very important indicator in determining the development of a country. Historically, after World War II, social inequality and discrimination began to be recognized, and great efforts to improve the quality have been made. The World Health Organization (WHO) defines "life quality" as the extent to which an individual's goals meet expectations and standards within the framework of the culture and value system of any given society.

Life quality is the general well-being of an individual and society and it describes the negative and positive characteristics of life. It studies life satisfaction, i.e., physical health, family, education, employment, property, security, freedom, religious beliefs, and the environment.¹

Life quality shows the real picture of the life and living conditions of a given people in modern times.

This is a concept used to express all aspects of life conditions and satisfaction. Standard indicators of life quality include environment, physical and mental health, education, leisure activities and social correlations apart from wealth, employment.²

The life quality index of any country is measured by the following indicators:

- ✓ Life expectancy
- ✓ Per capita income
- ✓ Family stability
- ✓ Purchasing capacity
- ✓ Personal safety
- ✓ Weather and regional climate
- ✓ Education level
- ✓ Social participation and friendship
- ✓ Gender equality
- ✓ Environmental safety

¹ Report of Financial Education, Mongol Bank (2010-2020).

² Life quality and its criteria – methodology to apply in the conditions of Mongolia – UB 2012 P.12
Batbuyan B., Baatarsuren E. and Natsagsuren B.

✓ Political freedom.

A household is a group of people who live together in the same dwelling, share a common budget, and jointly provide for their basic needs of food and life. Household members may be related to each other by family, relatives, or some members may be unrelated. A household is different from the concept of a family. One or more families may live in a household.

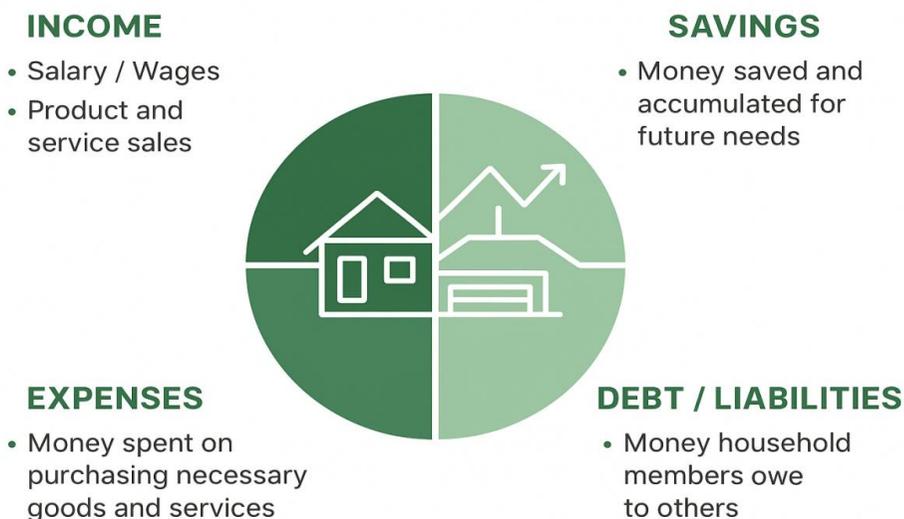
Household monetary income can consist of wages, salaries, pensions, benefits, income from agricultural production, income from non-agricultural production, service income, and other income.

Household monetary expenditure includes food, non-food goods, services, gifts and assistance to others, and other expenses.

A household budget is a household's monetary income and expenditure in simple terms.³

Household savings refer to whether any household member has a cash deposit in a commercial bank under certain conditions.

Picture 2. Household structure

Middle class and the methodology to determine it. The middle class is not only the driving force of the economy of any country, but also the largest interest group that influences political and social life. They can be distinguished from other social groups by their education, knowledge, professional skills, and their active participation in economic and social activities.

³ National Statistics Office of Mongolia – Society of Households and Economic Research Presentation 2022

There is no integrated definition or methodology

- ✓ Economists: Income dimension
- ✓ Social scientists: Social dimension⁴

Factors that determine the middle class:

✓ Households which have a real income per member of USD 2-26.5 (adjusted for purchasing capacity party)

✓ The income of the poor and vulnerable groups will be increased by economic reallocation of the income of the households that have an income equal to 75-200 percent of the median income and the income level of risk will be compensated when it decreases to a certain extent.

✓ Education level: income can be predicted based on education level, as college-educated or higher-educated people usually earn more money than people who have not completed high school.

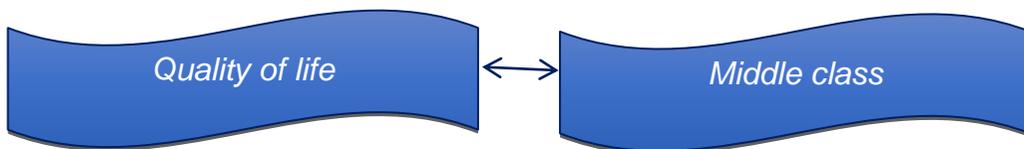
✓ The salary of family members, or household income, literally covers all their needs, such as education, finance, and credit, apart from basic needs, food, and utility costs. In addition, there are groups of people in society who can create and maintain sufficient savings.

✓ Gross domestic product per capita is a measure of the average living standard of the citizens of any country.

✓ A secure income for households and citizens is provided by employment.

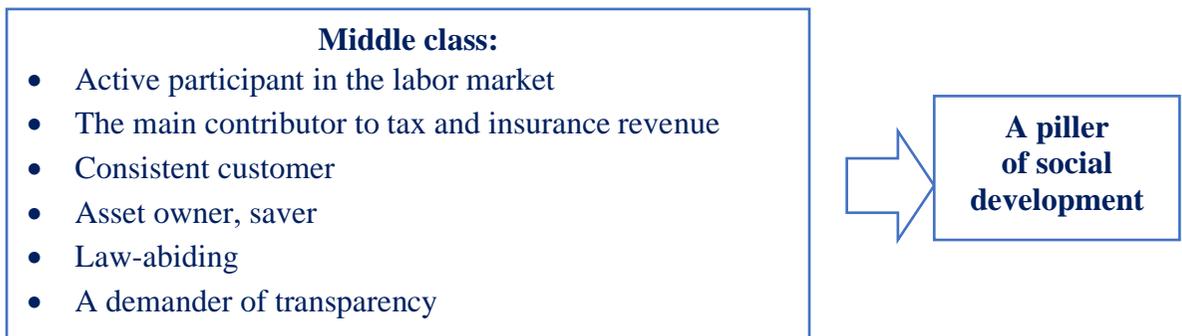
A social group that has a relatively good quality is called the middle class.

Picture 3. Quality of life and the middle class

Expansion of the middle class- Improve the quality of life

Picture 4 . Core indicators of the middle class

⁴QOL and the methodologies to improve it 2019.

The quality of the people in societies that have a large middle class is higher. The living standard is the level of income, quality of amenities, and services that are specific to a society or location rather than an individual. The living standard is relevant as it is believed to contribute to an individual's quality of life. The living standard generally refers to objective measures such as economic, social, political, and environmental issues beyond the individual's control, and these should be considered when individuals evaluate where they live in the world or assess the success of economic policies.

The main methodologies to determine the minimum living standard:

- ✓ The minimum living standard is determined by the National Statistics Office based on the minimum consumption.
- ✓ The minimum living standard is determined by the age and gender categories of the population.
- ✓ The minimum living standard can be determined by regional differences.
- ✓ The methodology, which is commonly used by international organizations, is used in conjunction with the specific conditions of each country to determine the minimum living standard.
- ✓ The minimum living standard is determined at least once a year.

Poverty refers to the lack of basic necessities that determine the quality of life, such as food, clothing, and housing. In addition, it can indicate the inability to access opportunities such as education and employment, which are essential to escape poverty or to occupy a respectable position in the population.⁵

Poverty refers to:

- ✓ Low income
- ✓ Poor health
- ✓ Low education
- ✓ Malnutrition
- ✓ Low mental and physical abilities
- ✓ Lack of goods and services
- ✓ Limited access to infrastructure services
- ✓ Insufficient ability to express religious and political views.

Poverty line is the minimum cost of living that reflects the need for adequate food, nutrition, and necessary goods and services to ensure a healthy and active life.

III. RESEARCH PART

Methods to support the household middle class. The people who create jobs in society and increase productivity belong to the middle class. When the middle class is supported, the economy recovers quickly. Investments and financing directed to the

⁵ Issues of the methods to estimate poverty –UB 2015 – Amartuvhsin Ts. Master of Economic Science, Professor of Department of Economy, School of Social Studies, National University of Mongolia P6

middle class return a profit. While the upper classes of society use methods to move capital rather than work, the middle class has a more work-oriented mentality.

Methods to increase the middle class:

- ✓ To support employment and small and medium-sized businesses;
- ✓ To support human resource development and education
- ✓ To invest in health effectively
- ✓ To increase GDP
- ✓ To improve household income
- ✓ To support exports

Increasing the life quality and the middle class with household income:

Household expenditure in Mongolia exceeds the income by an average of billions of US dollars every year. The first step to support the life quality and the middle class is to increase the monthly salary of employees of enterprises and improve household income. Therefore, it is analyzed using econometric methods.

Correlation and covariance coefficients: The covariance coefficient shows only whether there is any correlation between two variables, while the correlation coefficient shows how strongly these two variables are dependent on each other.

Covariance Analysis: Ordinary					
Sample: 2019Q1 2025Q5					
Included observations: 20					
Covariance					
Correlation	The average monthly wage of employees in enterprises and organizations	Group I	Group II	Group III	Group IV
The average monthly wage of employees in enterprises and organizations	91243.27				
	1.000000				
I-р бүлэг	-1192.105	17.37548			
	-0.946773	1.000000			
II-р бүлэг	-1424.131	21.59853	29.84148		
	-0.863057	0.948518	1.000000		
III-р бүлэг	801.9664	-13.69888	-19.04213	15.35988	
	0.677426	-0.838538	-0.889429	1.000000	
IV-р бүлэг	1814.270	-25.27513	-32.39788	17.38112	40.29188
	0.946221	-0.955248	-0.934324	0.698675	1.000000

The average monthly salary of employees of enterprises and the average monthly income of a household were divided into 4 groups and a correlation analysis was conducted. It shows the average monthly salary of employees of enterprises and the covariance coefficient of Group 1 is -1192.105, which is a negative correlation. The correlation coefficient is -0.946773, which indicates that there is a high and negative correlation between the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household in the poor group. As the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household increase, the Group 1, or the poor group, will be diminished. The covariance coefficient between the average monthly salary of enterprise employees and Group 2 is -1424.131, which is a negative correlation. The correlation coefficient is -0.863057, which indicates that there is a high and negative correlation between the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household in the vulnerable group. As the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household in the vulnerable group increase, Group 2, or the vulnerable group, will decrease.

The variance of the total household share is calculated as $R^2=(0.677426)^2$, and the average monthly salary of enterprise employees accounts for 45.9 percent of the variance of the average share of the middle class belonging to Group 3 among all households. The average monthly salary of enterprise employees accounts for 89.6 percent of the variance of the wealthy class belonging to Group 4.

The covariance coefficient between the average monthly salary of enterprise employees and Group 3 is 801.9664, which is a positive correlation. The correlation coefficient is 0.677426, which indicates that the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household are high and positive. When the average monthly salary of enterprise employees increases, Group 1, or the poor class, will increase by 0.67 percent. The average monthly salary of enterprise employees and the covariance coefficient of Group IV is 1814.270, which is a positive correlation. The correlation coefficient is 0.946221, which indicates that there is a high and positive correlation between the average monthly salary of enterprise employees and the average monthly income of a household in the wealthy group. When the average monthly salary of enterprise employees increases, the income of Group I, or the poor group, increases by 0.67 percent.

General Conclusion. The middle class is the main social group that most actively participates in the labor market, abides by the law, regularly contributes to the tax and insurance system, and is capable of investing. Therefore, assessing the economic opportunities and life quality of the middle class is the basis for the sustainable development of any country and social stability.

This research considered the main indicators that determine the economic opportunities and life quality of the middle-class households in Mongolia. Many factors, such as life expectancy, per capita income, purchasing capacity, and education level,

affect the definition of the middle class, but the average monthly household income indicator is significant.

The value of labor in Mongolia is 3.5 times lower than the world average, which indicates that salary and income directly affect the middle-class structure. When the EViews software is used to calculate the relationship between the average monthly salary of employees of enterprises and the average monthly salary of households, we got the following results:

- 45.9% of the variation in the share of households in the middle class or Group 3 is due to the average monthly salary of employees of enterprises;
- 89.6% of the variation in the wealthy class, or Group 4, is explained by the average monthly salary of enterprise employees.
- Linear regression analysis shows that:
 - $\beta_1 = 35.28953$ coefficient indicates that when income increases by MNT 100'000, the average monthly household salary tends to increase by MNT 352'895.3;
 - $\beta_2 = 0.008789$ coefficient indicates that when the average monthly household salary increases, consumption increases by an average of MNT 8.789.
- These results prove that the structure of household income, labor value, and consumption expenditures is closely related to the stability of the middle class.

Suggestions and recommendations.

✓ To define the middle class in Mongolia correctly, in addition to income, education, professional level, and labor market security should be used as important indicators. In the current situation, the dominance of the "middle class without future security" weakens the stability of the middle class.

✓ The most important condition for the growth and stability of the middle class is reliable employment. Therefore, the government must increase employment, foster favorable business conditions, enhance the environment for small and medium-sized businesses, and implement supportive tax policies. This is one part of the policy that is implemented successfully in European developed countries.

REFERENCES

- [1] Mongolian Bank Financial Education Report (2010-2020).
- [2] 2. Quality of life, its criteria and methodology for use in the conditions of Mongolia - UB, 2015. Page 12 B. Batbuyan, E. Baatarsuren, B. Natsagsuren
- [3] 3. Quality of life QOL and ways to improve it, 2019.
- [4] 4. NSC-Household Sociol-Economic Survey 2022.
- [5] 5. Central Bank of Mongolia- Household Budget, Savings and Savings 2023.
- [6] 6. Budget Law-<https://legalinfo.mn>
- [7] 7. Quality of Life QOL and Ways to Improve It, 2019.
- [8] 8. Long-Term Development Policy "Vision-2050" Quality of Life and the Middle Class

- [9] 9. Ts. Amartuvshin, Master of Economics, Lecturer, Department of Economics, School of Social Sciences, School of Science, State University of Mongolia. Methodological Issues in Poverty Estimation – UB, 2015, 6 pages
- [10] 10. National Statistical Committee

МОНГОЛ УЛСЫН ДУНДАЖ ДАВХАРГЫГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ БОЛОМЖИД ХИЙСЭН СУДАЛГАА

Махбал Бүжлхам

Ахлах багш

Үндэсний Батлан Хамгаалахын Их Сургууль, Монгол Улс

hi.buje99@gmail.com

Хураангуй: Улс орны тогтворгүй байдал эдийн засгийн болон засаглалын, улмаар нийгмийн хямрал болон гүнзгийрүүлэх нөхцөлийг бий болгодог. Ийм учраас улс орны болон эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангагч дундаж давхаргыг зузаатгах нь чухал ач холбогдолтой. Дундаж давхарга бол аливаа улс орны эдийн засгийн хөдөлгөгч хүч төдийгүй улс төрийн болон нийгмийн амьдралд нөлөөлөгч хамгийн том сонирхлын бүлэг юм. Хүн амын доторх бусад бүлгийнхэнтэй харьцуулахад тэд өндөр боловсролтой, мэргэжлийн сайн ур чадвартай, эдийн засгийн болоод нийгмийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцогчдын дийлэнх хэсгийг дундчууд төлөөлдөг байна. Ийм учраас улс төрчид, засгийн эрх баригчид өөрсдийн боловсруулан хэрэгжүүлэх бодлого чиглэл, хөтөлбөрийг тэдэнд зориулан, тэдний эрх ашиг сонирхолд зохицуулан гаргахыг эрмэлздэг.

Дундаж давхарга том байх тусам бүтээгдэхүүний нэр төрөл олшрох, зах зээл өргөжих, үүнээс үүдэн өргөжилтийн үр өгөөж гарах нөхцөл бүрддэг. Дундаж давхарга нь ядуу давхаргатай харьцуулахад хэрэглээний зардал ихтэй, чанартай, олон нэр төрлийн бүтээгдэхүүн авахын тулд илүү мөнгө төлөх боломжтой байдаг. Өөрөөр хэлбэл, эрэлтийн бүтэц эцсийн дүндээ орлогын хуваарилалтаар тодорхойлогддог.

Түлхүүр үг: Амьдралын чанар, өрхийн төсөв, дундаж давхарга, ажиллах хүч

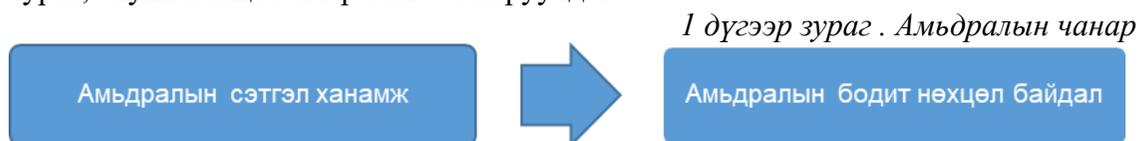
I. ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Амьдралын чанарыг тооцоолох эдийн засгийн үзүүлэлтүүд.

Сэтгэл хангалуун амьдралыг бий болгоход олон хүчин зүйлс нөлөөлдөг үүнийг нэг үгээр “амьдралын чанар” хэмээн ойлгож болно. Улс орны хөгжлийг тодорхойлоход Quality of Life Index буюу амьдралын чанарын индекс маш чухал үзүүлэлт болдог. Түүхэн он тооллоор авч үзвэл дэлхийн 2 дайны дараа хүмүүс нийгмийн тэгш бус, ялгавартай байдлыг хүлээн зөвшөөрч амьдралын чанарыг нэмэгдүүлэх тал дээр ихээхэн зүтгэл гаргадаг болсон. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ)-аас Тухайн нийгмийн соёл, үнэт зүйлийн тогтолцооны хүрээнд хувь хүний зорилго нь хүлээлт, стандарттай нийцэж буй асуудлуудыг “амьдралын чанар” хэмээн тодорхойлсон байдаг. Амьдралын чанар нь хувь хүний болон нийгмийн ерөнхий сайн сайхан байдал бөгөөд амьдралын сөрөг, эерэг

шинж чанарыг дүрслэн харуулдаг. Энэ нь амьдралын сэтгэл ханамж буюу бие мах бодийн эрүүл мэнд, гэр бүл, боловсрол, ажил эрхлэлт, эд хөрөнгө, аюулгүй байдал, эрх чөлөөний баталгаа, шашны итгэл үнэмшил болон хүрээлэн буй орчин зэргийг судалдаг байна.⁶

Амьдралын чанар нь орчин үед тухайн ард иргэдийн амьдралын бодит дүр зураг, ахуйн нөхцөл ямар байгааг харуулдаг

Амьдралын нөхцөл байдал, сэтгэл ханамжийг бүх талаас нь илэрхийлэхэд ашиглагддаг ухагдахуун.

Амьдралын чанарын стандарт үзүүлэлтүүд нь: эд баялаг, ажил эрхлэлтээс гадна хүрээлэн буй орчин, биеийн болон сэтгэцийн эрүүл мэнд, боловсрол, амралт, чөлөөт цагаа өнгөрөөх, нийгмийн хамаарал зэргийг багтаадаг байна.⁷

Улс орны амьдралын чанарын индексийг дараах үзүүлэлтүүдээр хэмждэг

- Дундаж наслалт
- Нэг хүнд ногдох орлогын хэмжээ
- Гэр бүлийн тогтвортой байдал
- Худалдан авах чадвар
- Хувийн аюулгүй байдал
- Цаг агаар болон тухайн бүс нутгийн уур амьсгал
- Боловсролын түвшин
- Нийгмийн идэвх оролцоо, нөхөрлөл
- Хүйсийн тэгш эрхт байдал
- Орчны аюулгүй байдал
- Улс төрийн эрх чөлөө зэрэг үзүүлэлтүүдээр амьдралын чанарыг хэмждэг юм байна.

Өрх гэдэг нь: Нэг орон байранд хамт амьдардаг нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг, хэсэг бүлэг хүмүүс. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрх нь гэр бүл гэдэг ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдарч байж болно. Өрхийн мөнгөн орлого: Цалин хөлс, тэтгэвэр, тэтгэмж, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн орлого, хөдөө аж ахуйн бус үйлдвэрлэл, үйлчилгээний орлого болон бусад орлогоос бүрдэнэ.

Өрхийн мөнгөн зарлага: Хүнсний бүтээгдэхүүн, хүнсний бус бараа, үйлчилгээний болон бусад өгсөн бэлэг, тусламж, бусад зарлага багтана

⁶ Монгол банк санхүүгийн боловсрол тайлан (2010-2020 он) file: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/mongolei/15372.pdf>

⁷ Амьдралын чанар, түүний шалгуур ба монгол орны нөхцөлд ашиглах арга зүй- УБ, 2015. 12-р хуудас Б.Батбуян, Э. Баатарсүрэн, Б. Нацагсүрэн

Өрхийн төсөв: Энгийн байдлаар тодорхойлбол, өрхийн мөнгөн орлого, зарлагын төлөвлөгөөг өрхийн төсөв гэнэ.⁸

Өрхийн хадгаламж: Өрхийн аль нэг гишүүн арилжааны банканд тодорхой нөхцөлтэйгөөр хадгалуулсан мөнгөн хадгаламжтай эсэхийг

Өрхийн төсвийн бүтэц:

2 дугаар зураг. Өрхийн бүтэц

Дундаж давхарга түүнийг тодорхойлох аргачлал.

Аливаа улс орны эдийн засгийн хөдөлгөгч хүч төдийгүй улс төрийн болон нийгмийн амьдралд нөлөөлөгч хамгийн том сонирхлын бүлэг байдаг. Тэд боловсрол мэдлэг, мэргэжил ур чадвар, эдийн засгийн болоод нийгмийн үйл ажиллагаанд оролцох идэвх, санаачлаагаараа нийгмийн бусад бүлгийнхнээс ялгарч байдаг. Нэгдсэн нэг тодорхойлолт, аргачлал байхгүй байна

- Эдийн засагчид: Орлогын хэмжээс
- Нийгмийн судлаачид: Социаль хэмжээс⁹

Дундаж давхаргыг тодорхойлох хүчин зүйл. Үүнд:

• Өрхийн нэг гишүүнд ногдох бодит орлого (худалдан авах чадвараар тэгшитгэсэн) 2-26,5 ам.доллар байгаа өрхүүд

• Орлогын голч 75-200 хувьтай тэнцүү хэмжээний орлоготой өрх эдийн засгийн талаас орлогын дахин хуваарилалт хийх замаар ядуу, эмзэг бүлгийнхний орлогыг нэмэгдүүлэх, эрсдэлд өртөх орлогын түвшин буурах үед түүнийг тодорхой түвшинд нөхнө.

• Боловсролын түвшин буюу ихэвчлэн коллежийн болон түүнээс дээш түвшний боловсролтой хүмүүс ахлах сургуулиа төгсөөгүй хүмүүсээс илүү их мөнгө олдог байхаар боловсролын түвшинд тулгуурлан орлогоо таамаглаж чаддаг

• Гэр бүлийн хэмжээ буюу өрхийн хэмжээ нь гэрийн ажилчид шууд утгаараа хоол хүнс, нийтийн үйлчилгээний зардал зэрэг анхдагч хэрэгцээнээс гаднаа боловсрол, санхүү, зээл гэж мэт бүх хэрэгцээг нь хангадаг үүнээс гаднаа

⁸ YCX-Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны танилцууллага 2022 он
file:https://downloads.1212.mn/BWIn3hH5ysm8uETUbPxxZV98A_pQ4nUXSelTad-C.pdf

⁹ Амьдралын чанар QOL ба түүнийг дээшлүүлэх арга замууд, 2019 он. File<https://info.ncd.mn/blog/%D0>

хуримтлалыг өөртөө бий болгож хангалттай хадгалж чадах нийгмийн бүлэг хүмүүс

• Нэг хүнд ноогдох дотоодын нийт бүээгдэхүүн нь тухайн улсын иргэдийн амьжиргааны дундаж түвшинг хэмжих нэг хэмжүүр болдог.

• Ажил хөдөлмөр эрхлэлтийн үндсэн дээр өрх, иргэдийн орлогын баталгаат байдлыг хангадаг.

Амьдралын чанар харьцангуй сайн байх нийгмийн бүлгийг дундаж давхаргыг хангах гэнэ.

Амьдралын чанар ба дундаж давхаргын харилцан уялдаа: Дундаж давхарга өргөн байгаа нийгэмд ард иргэдийн амьдралын чанар сайн байна.

3 дугаар зураг. Амьдралын чанар ба дундаж давхарга

Дундаж давхаргыг тэлэлт- Амьдралын чанарыг дээшлүүлэх 4 дүгээр зураг. Дундаж давхаргын үндсэн үзүүлэлт

Амьжиргааны түвшин гэдэг нь хувь хүн гэхээсээ илүү нийгэм, байршилд хамаарах орлого, тав тух, үйлчилгээний түвшин юм. Амьжиргааны түвшин нь хувь хүний амьдралын чанарт хувь нэмэр оруулна гэж үздэг учраас хамааралтай. Амьдралын түвшин гэдэг нь ерөнхийдөө эдийн засаг, нийгэм, улс төр, байгаль орчны асуудал гэх мэт хувь хүний хувийн хяналтаас гадуурх объектив хэмжүүрүүдтэй холбоотой байдаг ба эдгээр нь тухайн хүн дэлхийн хаана амьдрахаа үнэлэх эсвэл эдийн засгийн бодлогын амжилтыг үнэлэхдээ анхаарч үзэх ёстой зүйлүүд юм

Амьжиргааны доод түвшинг тодорхойлох үндсэн арга:

• Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг хэрэглээний доод хэмжээг үндэслэн Үндэсний статистикийн газар тодорхойлно.

• Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг хүн амын нас, хүйсийн ангиллаар тодорхойлно.

• Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг бүсийн ялгавартайгаар тодорхойлж болно.

• Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг тодорхойлохдоо олон улсын байгууллагуудад нийтлэг мөрдөж буй аргачлалыг өөрийн орны онцлог нөхцөлтэй уялдуулан хэрэглэнэ.

• Хүн амын амьжиргааны доод түвшингийн хэмжээг жилд 1-ээс доошгүй удаа шинэчлэн тодорхойлно.

Ядуурал гэж амьдралын чанарыг тодорхойлогч хүнс тэжээл, хувцас, гэр орон зэрэг ердийн хэрэгцээний дутагдал гачигдлыг хэлнэ. Үүнээс гадна ядуурлаас гарахад буюу хүн ам дотор хүндтэй байр суурь эзлэхэд зайлшгүй хэрэгтэй *боловсрол, ажлын байр* зэрэг боломжуудад хүрч чадахгүй байдлыг илтгэж болно.¹⁰ Ядуурал нь:

- Орлого бага
- Эрүүл мэнд тааруу
- Боловсрол нимгэн
- Хоол тэжээлийн хомсдол
- Оюуны болон биеийн чадавхи дорой
- Бараа үйлчилгээний дутагдалтай
- Дэд бүтцийн үйлчилгээнүүдийн хүртээмж хязгаарлагдмал
- Шашин шүтлэг, улс төрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх чадвар хангалтгүй бай зэргээр илэрдэг.

Ядуурлын шугам: Хүний эрүүл, идэвхитэй амьдралыг хангахуйц илчлэгтэй хоол, тэжээл, шаардлагатай бараа үйлчилгээний хэрэгцээг тусгасан хэрэлээний хамгийн бага зардал юм.

Судалгааны хэсэг. өрхийн дундаж давхаргыг дээшлүүлэх зарим арга зам: Нийгэмд ажлын байр бий болгож, үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг өсгөдөг хүмүүс дундаж давхаргад хамаарна. Дундаж давхаргыг дээшлүүлэхэд эдийн засаг хурдан сэргэлт авдаг. Дундаж давхарга руу хандсан хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт буцаад өгөөжөө заавал өгдөг. Нийгмийн дээд давхаргынхан ажиллахаас илүү капиталыг хөдөлгөх арга мэхийг хэрэглэдэг бол дундаж давхаргынхан илүү ажиллах сэтгэл зүйтэй. Дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх арга зам. Үүнд:

- Хөдөлмөр эрхлэлт ба жижиг, дунд бизнесийг дэмжих.
- Хүний нөөцийн хөгжил, боловсролын салбарын дэмжих
- Эрүүл мэндэд үр ашигтай хөрөнгө оруулалт хийх
- ДНБ-ийг өсгөх тэлэх
- Өрхийн орлогыг сайжруулах
- Экспортыг дэмжих

Амьдралын чанар ба дундаж давхаргыг өрхийн орлогоор дээшлүүлэх:

¹⁰ Ц. Амартүвшин, Эдийн засгийн ухааны магистр, Эдийн засгийн тэнхимийн багш, Нийгмийн Ухааны Салбар, Шинжлэх Ухааны Сургууль, Монгол Улсын Их Сургууль Ядуурлыг тооцох аргазүйн асуудал – УБ, 2015 он 6 хуудас

Монгол улсын өрхийн зарлага нь жил бүр орлогоосоо дундажаар тэрбум.ам доллараар давж явдаг байна. Амьдралын чанар ба дундаж давхаргыг дэмжсэн хамгийн эхний алхам бол ААН, байгууллагын ажиллагчдын сарын цалинг нэмэгдүүлж өрхийн орлогыг сайжруулах боломжтой. Иймд эконометрикийн аргуудыг ашиглан шинжилгээ хийлээ.

Корреляцийн болон ковариацийн коэффициент: Ковариацийн коэффициент нь хоёр хувьсагчийн хооронд зөвхөн хамааралтай байна гэдгийг харуулдаг бол корреляцийн коэффициент нь энэ хоёр хувьсагч бие биеэсээ хэр хүчтэй хамаарч байгааг харуулдаг.

Covariance Analysis: Ordinary					
Date: 04/10/24 Time: 15:54					
Sample: 2019Q1 2023Q4					
Included observations: 20					
Covariance					
Correlation	ААН,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин	I-р бүлэг	II-р бүлэг	III-р бүлэг	IV-р бүлэг
ААН, байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин	91243.27				
	1.000000				
I-р бүлэг	-1192.105	17.37548			
	-0.946773	1.000000			
II-р бүлэг	-1424.131	21.59853	29.84148		
	-0.863057	0.948518	1.000000		
III-р бүлэг	801.9664	-13.69888	-19.04213	15.35988	
	0.677426	-0.838538	-0.889429	1.000000	
IV-р бүлэг	1814.270	-25.27513	-32.39788	17.38112	40.29188
	0.946221	-0.955248	-0.934324	0.698675	1.000000

Аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж орлогыг 4 бүлэгт хуваан авч корреляц хамаарлын шинжилгээ хийсэн. Эндээс аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон I-р бүлгийн ковариацийн коэффициент хоорондоо -1192.105 буюу сөрөг хамааралтай байна. Корреляцийн коэффициент нь -0.946773 байгаа нь аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж орлогын ядуу бүлгийхэн 2-ын хооронд өндөр, сөрөг хамааралтай

болохыг харуулж байгаа нь аж ахуйн нэгж ,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин өсөхөд I-р бүлэг буюу ядуу давхаргыхан буурна . Аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон II-р бүлгийн ковариацийн коэффициент хоорондоо -1424.131 буюу сөрөг хамааралтай байна. Корреляцийн коэффициент нь -0.863057 байгаа нь аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж орлогын эмзэг бүлгийхэн 2-ын хооронд өндөр, сөрөг хамааралтай болохыг харуулж байгаа нь аж ахуйн нэгж ,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин өсөхөд II-р бүлэг буюу эмзэг давхаргыхан буурна .

Нийт өрхүүдийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлзэлийг $R^2=(0.677426)^2$ гэж тооцдог бөгөөд нийт өрхүүдийн дунд III-р бүлэгт харьяалагддаг дундаж давхаргийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлийн 45,9 хувийг ААН,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин эзлэж байна. IV-р бүлэгт харьяалагддаг чинээлэг давхаргийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлийн 89,6 хувийг ААН,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин эзлэж байна.

Аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон III-р бүлгийн ковариацийн коэффициент хоорондоо 801.9664 буюу эерэг хамааралтай байна. Корреляцийн коэффициент нь 0.677426 байгаа нь аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж орлогын дундаж бүлгийхэн 2-ын хооронд өндөр, эерэг хамааралтай болохыг харуулж байгаа нь аж ахуйн нэгж ,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин өсөхөд I-р бүлэг буюу ядуу давхаргыхан 0,67 хувиар өснө . Аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон IV-р бүлгийн ковариацийн коэффициент хоорондоо 1814.270 буюу эерэг хамааралтай байна. Корреляцийн коэффициент нь 0.946221 байгаа нь аж ахуйн нэгж байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж орлогын чинээлэг бүлгийхэн 2-ын хооронд өндөр, эерэг хамааралтай болохыг харуулж байгаа нь аж ахуйн нэгж ,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин өсөхөд I-р бүлэг буюу ядуу давхаргыхан 0,67 хувиар өснө.

Ерөнхий дүгнэлт

Дундаж давхарга нь хөдөлмөрийн зах зээлд хамгийн идэвхтэй гол байр суурь эзэлж байдаг дундаж давхаргыг орлогоор нь татвар даатгал бүрддэг иргээд хөрөнгө оруулдаг, хууль дүрэмээ барьдаг гэх мэтээр нийгэмд хамгийн их хувь нэмэр оруулдаг ийм бүлгүүд юм. Монгол улс дах өрхийн дундаж давхаргын эдийн засгийн боломжуудыг судалж, сайжруулах хамгийн үр дүнтэй арга зам, амьдралын чанарыг тооцоолох эдийн засгийн үзүүлэлтүүд ба дундаж давхрага түүнийг тодорхойлох аргачлал амьдралын чанар ба дундаж давхаргын өнөөгийн байдлыг судлан, дундаж давхаргын суурь үзүүлэлтийн нэг болох орлогын эх үүсвэр, бүтэц, хэмжээнээс үүдэлтэй ядуурал, эмзэг бүлэг, дундаж давхарга болон чинээлэг давхаргын мөн чанар, нөлөөлж буй хүчин зүйлс, онцлогийг судаллаа. Амьдралын чанар ба дундаж давхарга нь төстэй хэд хэдэн үзүүлэлтүүдээр хэмжигддэг жишээ нь дундаж наслалт, нэг хүнд ногдох орлогын хэмжээ, худалдан

авах чадвар, боловсролын түвшин зэрэг хүчин зүйлсээр хэмжигддэг. Үүний нэг болох өрхийн нэг сарын дундаж орлогыг авч үзэж амьдралын чанар болон дундаж давхаргыг хэмжиж гаргаж ирсэн. Цалин орлогын хувьд амьдралын чанар болон дундаж давхаргад маш хамааралтай бөгөөд цалин хөлснийхөө хэмжээгээр Монгол Улс дэлхийд нэлээд доогуурт ордог. Өөрөөр хэлбэл, монголчуудын хөдөлмөрийн үнэлэмж дэлхийн бусад улс орнуудаас 3.5 дахин бага гэсэн судалгаа бий. Судалгааны ажил дээрээ eviews программыг ашиглаж аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажиллагчидын сарын цалин болон нэг өрхийн сарын дундаж цалинг авч үзэж үр дүн гаргаж ирсээр нийт өрхүүдийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлзэлийг $R^2=(0.677426)^2$ гэж тооцдог бөгөөд нийт өрхүүдийн дунд III-р бүлэгт харьяалагддаг дундаж давхаргийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлийн 45,9 хувийг ААН,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин эзлэж байна. IV-р бүлэгт харьяалагддаг чинээлэг давхаргийн эзлэх хувийн жингийн хэлбэлийн 89,6 хувийг ААН,байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин эзлэж байна гэсэн дүгнэлт гаргасаны дараа шугаман регрессийн загвараар шинжилгээ хийж регрессийн тэгшитгэлийн коэффициентуудын үнэлгээний утгыг нэгдүгээр баганад, түүний стандарт хазайлтыг хоёрдугаар баганад тус тус харуулж. Тэгшитгэлийн коэффициент $\beta_1=35.28953$ нь бусад хүчин зүйл өөрчлөлтгүй тогтмол байх үед орлого зуун мянган төгрөгөөр нэмэгдэхэд нэг өрхийн сарын дундаж цалин 352 895,3 төгрөгөөр нэмэгдэж байна. Үүнтэй нэг адилаар коэффициент $\beta_2=0,008789$ байгаа нь бусад хүчин зүйл өөрчлөлтгүй тогтмол байхад нэг өрхийн сарын дундаж цалин нэмэгдэхэд өрхийн хэрэглээ дунджаар 8,789 төгрөгөөр нэмэгдсэн үр дүн гаргаж ирсэн.

САНАЛ ЗӨВЛӨМЖ

Монголд амьдралын баталгааны нэг хэсэг нь олж буй орлогоос гадна боловсрол, мэргэжлийн төвшин нь “дундаж давхарга”-д харьяалагдах үзүүлэлт байх учиртай. Хэн ч харсан ядуу гэхээргүй атал ирээдүй нь ямар ч баталгаагүй, төрийн зүгээс ямар ч дэмжлэггүй “сульдаатай дундчууд” хэсгээс Монголын дунд-чуудын гол цөм нь бүрдэж байна гэж хэлж болно.

Найдвартай ажлын байрны хангамж, хүртээмж гэдэг нийгмийн дундаж ангийн өсөж, өндийх үндсэн хөрс суурь гэж үздэг. Тиймээс ажлын байрыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн төрийн бодлого, ялангуяа бизнесийн таатай нөхцлийг бүрэлдүүлж өгөхөд төр, засгаас онцгой анхаарч, татварын хөнгөлөлт үзүүлдэг нь Европын хөгжингүй орнуудын нийгмийн бодлогын нэг ололтой тал байдаг.

ЭШ ТАТСАН СУРВАЛЖ, СУДАЛГААНЫ БҮТЭЭЛИЙН ЖАГСААЛТ

- [1] Монгол банк санхүүгийн боловсрол тайлан (2010-2020 он) file: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/mongolei/15372.pdf>
- [2] Амьдралын чанар, түүний шалгуур ба монгол орны нөхцөлд ашиглах арга зүй- УБ, 2015. 12-р хуудас Б.Батбуян, Э. Баатарсүрэн, Б. Нацагсүрэн
- [3] Амьдралын чанар QOL ба түүнийг дээшлүүлэх арга замууд, 2019 он. File: <https://info.ncd.mn/blog/%D0>
- [4] ҮСХ-Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны танилцуулга 2022 он file: https://downloads.112.mn/BWIn3hH5ysm8uETUbPsxZV98A_pQ4nUXSelTad-C.pdf
- [5] Монгол улсын төв банк- Өрхийн төсөв, хуримтлал ба хадгаламж УБ 2023 он File:<https://www.mongolbank.mn/file/files/documents/financialliteracy/publications/35.pdf>
- [6] Төсвийн тухай хууль-<https://legalinfo.mn>
- [7] Амьдралын чанар QOL ба түүнийг дээшлүүлэх арга замууд, 2019 он. File:<https://info.ncd.mn/blog/%D0>
- [8] Урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа-2050” Амьдралын чанар ба Дундаж давхарга
- [9] Ц. Амартүвшин, Эдийн засгийн ухааны магистр, Эдийн засгийн тэнхимийн багш, Нийгмийн Ухааны Салбар, Шинжлэх Ухааны Сургууль, Монгол Улсын Их Сургууль Ядуурлыг тооцох аргазүйн асуудал – УБ, 2015он 6 хуудас
- [10] Үндэсний статистикийн хороо <https://www2.1212.mn/Contact.aspx>